

СЕКЦІЯ 16

ЛІНГВІСТИКА ПРАВА ТА ЗМІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Керівник секції: завідувач кафедри прикладної лінгвістики, д. філол. н.,
професор М. В. Мамич

Секретар секції: старший лаборант кафедри прикладної лінгвістики
К. І. Філіпенко

МАМИЧ МИРОСЛАВА ВОЛОДИМИРІВНА

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
завідувач кафедри прикладної лінгвістики,
доктор філологічних наук, професор*

ШЕВЧЕНКО-БІТЕНСЬКА ОЛЕНА ВАЛЕНТИНІВНА

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри іноземних мов № 1,
кандидат юридичних наук, доцент*

З ІСТОРІЇ ВИВЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОВИ

Історія цього питання сягає столітньої давнини, коли створювалися спеціальні курси, лекції на робітничих факультетах, а згодом і у вищих навчальних закладах. У перше повоєнне десятиріччя українською мовою почали активно створювати наукову літературу, формувати довідкові перекладні словники термінів. Після утворення Української Народної Республіки у березні 1917 року в Києві було відкрито першу українську гімназію, а 1918 року затверджено закон УНР про державний статус української мови (15.02.1918). У Міністерстві освіти правописну комісію очолював І. Огієнко. 24 травня 1918 року було затверджено «Найголовніші правила українського правопису», а у 1924 році при Українській академії наук було створено Інститут наукової мови. У 1921–1933-і роки намагалися активно українізувати науку й державне управління Радянської України. Питання формування українського мовного середовища набуло актуальності.

На тлі цих процесів учені, викладачі харківських вишів – Л. А. Булаховський, Б. О. Ткаченко та ін. – розробляють спецкурси, у яких виокремлюється питання про статус спеціальної

термінологічної лексики як основи наукового стилю, ділової мови, а ширше – професійного навчання.

Досліджуючи розвиток харківської філологічної школи, О. С. Черемська зауважила, що у цей період був відомий підручник Л. Булаховського з української мови для трудових шкіл. V, VI, VII роки навчання (у співавторстві з О. І. Білецьким та іншими авторами; вийшов двома виданнями – у 1927 і 1928 рр.) [9]. Окремі підручники – «Підвищений курс української мови. Лекції» (Харків, 1929); «Загальний курс української мови. Лекції» (Харків, 1929–1930); «Курс української мови для службовців. Лекції» (Харків, 1930) виходили також за редакцією Л. А. Булаховського.

Ще один показовий принцип лінгводидактики у сферах наукової та науково-технічної діяльності – *лексикографічний*. Саме за період 10–30-х рр. XX ст. побачила світ велика кількість словників з правничої мови та адміністративної термінології [8]. Зокрема словники Є. Ванька «Кишеньковий російсько-український правничий словник для адвокатів, нотарів та урядовців» (К., 1918); «Короткий московсько-український словник судівництва та діловодства» (Полтава, 1918); В. Леонтович, О. Єфимова «Московсько-український правничий словничок» (К., 1919); Мик. Осипова «Російсько-український словник найпотрібніших у діловодстві слів (практичний порадник)» (Харків, 1926); «Російсько-український словник правничої мови» за ред. А. Ю. Кримського (К., 1926), «Російсько-український словник ділової мови» Є. Плужника та В. Підмогильного (1926) та ін. У 80-х роках найбільш популярними виданнями у сфері офіційної комунікації були відомі і сьогодні праці А. П. Коваль, а також А. С. Головача «Оформление документов» (70–90-ті рр. XX ст.).

Українська літературна мова єдина для всіх, але вона, цілком природно, має специфічні властивості в мікроспільнотах мовців. Поняття «мови спеціалістів на виробництві» зберігає актуальність і в 60-ті рр. XX ст. Це постійно мали на оці. Бо 2-томовий «Словарь славянской лингвистической терминологии» (побачив світ у 70-х рр., але сформований на повоєнному матеріалі) зафіксував з-поміж понять, що називають окремий стиль літературної мови, термін «професійний (спеціальний) стиль» [6]. Відповідно серед стилістично забарвлених засобів – засоби професійної (спеціальної) мови.

Отже, у перші три десятиліття XX ст. було випрацьовано засади викладання української мови, зокрема у спеціалізованих сферах її застосування, із опертям на рівневий принцип.

Не менш значним для опису вузьких сфер функціонування української літературної мови було і становлення термінології. Говоримо про формування базових термінів теорії професійного спілкування. Для характеристики української мови у професійних середовищах послугуються поняттями «лексика наукової мови», «лексика ділової мови», «професійно-виробнича лексика».

Кодифікація терміна «професіоналізм» також має свою історію. У курсах Л. А. Булаховського відповідні групи слів називають

по-різному, зокрема «індустріально-технічна лексика» [7, с. 88], «професійно-виробнича» [5, с. 41]. Здебільшого це поняття було за своїм наповненням і трактуванням дуже близьким до поняття «термінологічна лексика». Ще у повоєнні 50-ті роки формують курси сучасної української літературної мови, у яких застосовують поняття «професійно-виробнича лексика» – назви різних знарядь, явищ і процесів виробництва, матеріалів [3, с. 72]. Дослідники послуговуються далі у 60–80-х рр. як синонімами термінами «професійне слово», «професійна лексика», «професійно-термінологічна лексика». Не випадково В. С. Ващенко зауважив: «Виділення цієї групи мовних одиниць у складі мови зумовлено як науковими, так і навчальними інтересами, що виникають в процесі аналізування та уточненої характеристики кожного слова й визначення його функціонального обсягу» [1, с. 92–93]. Загалом цю групу лексики уналежнюють до книжної, але щоразу дослідники, вибудовуючи дослідницьку платформу, наголошують на диференціації професійної лексики і термінів. Зокрема, О. Й. Голованова підкреслила, що спеціалізована лексика загалом відображає ступені пізнання людиною матеріального і духовного світу [2, с. 56]. Тому професіоналізм, так само як і термін, є вербалізатором спеціального знання, проте створюється й функціонує він переважно в галузі практики, а не теорії. У професіоналізмах зафіксована та частина виробничої інформації, яка актуалізується в щоденних діях і операціях, а тому – через досвід – наближена до особистого світу людини, складає коло її найближчих, повсякденних концептів. Дослідниця вважає, що для професіоналізмів важлива не об'єктивна (як для терміна) і тому усереднена, відірвана від реальності форма знака, а суб'єктивна, пов'язана з образом, грою, творчістю, або що відображає практичне значення суб'єкта професійної діяльності: перцептивні характеристики об'єкта номінації, його дійові властивості тощо [2, с. 98]. За деякими джерелами спостережено, що диференціюють власне професіоналізми та комунікативні професіоналізми (О. Й. Голованова). Фактично йдеться про професійний жаргон. Відповідно слова вузького професійного вжитку залежно від ступеня їхньої нормативності характеризують як професійно-розмовні дублети (Н. Гарбовський, Л. Капанадзе), професійні арготизми (К. Левковська). Комунікативні професіоналізми експресивно забарвлені. Професіоналізми сфери ремісничих видів діяльності належать до народно-розмовної мови, тобто перебувають на помежів'ї між літературною та народною національною мовною практикою (Д. Х. Баранник). Власне професіоналізми за ступенем поширення поділяють на (1) загальнонаукові / загальнотехнічні – поширені в кількох сферах професійної діяльності; (2) галузеві; (3) вузькоспеціальні [4].

Паралельно історичний аспект становлення навчальної дисципліни «українська мова за професійним спрямуванням» потребує врахування і ширшої проблеми – становлення офіційно-ділової мови як основи фахової мови. Зацікавлення цим аспектом в останні роки посприяло появі низки дисертаційних і монографічних праць. Одні дослідження представляють історичні аспекти становлення офіційно-ділової

практики у перші десятиліття ХХ ст. (Л. Тименко, О. Тихоненко, О. Боярчук, І. Фаріон, Н. Дзюбишина-Мельник, О. Сушко). Для них характерні такі центральні теоретичні та практичні питання: про статус офіційно-ділової номенклатури, галузевих термінологічних систем (на лексичному, лексико-синтаксичному, лексико-граматичному рівнях). Справді, у 20-ті та наступні роки від початку ХХ ст. увиразнилася книжність української літературної мови, що почала функціонувати у сфері навчання робітничих, інженерних, фінансово-економічних, юридичних тощо професій. Активні лексико-фразеологічні процеси в українській літературній мові перших десятиліть ХХ ст. впливали на архаїзацію одних складників, на вилучення діалектизмів із середовища ділового спілкування, на розширення словника ділової мови запозиченою з латинської, німецької, французької та італійської мов лексикою, на оновлення лексичної сфери торгівлі та промисловості, юридичної, фінансової, дипломатичної сфер. Словотвірні процеси супроводжувалися розширенням варіантності, співіснуванням «старого і нового».

Показові і канцеляризми, що увійшли в офіційно-діловий обіг усіх рівнів ділового спілкування у перші десятиліття ХХ ст. Вони були зафіксовані у словниках, що стали опорою для діловодів, а саме йдеться про слова і вирази обмеженого вживання: *довести до відома, вищевказаний, задекларувати, довірена особа, поіменованій, нижчеподаний, вищеподаний, вищеназваний, нижчепідписаний, нижчезгаданий* тощо.

Дослідження основ ділової мови минулих років як пам'яток офіційної комунікації розширює джерельну базу вивчення професійного середовища, є шляхом до оновлення методології та методики курсу «українська мова за професійним спрямуванням».

Список використаної літератури:

1. Ващенко В. С. Українська лексикологія: семантико-стилістична типологія слів. Дніпропетровськ : Вид-во ДДУ, 1979. С. 92–93.
2. Голованова Е. И. Введение в когнитивное терминоведение. Москва : Флинта; Наука, 2011. С. 56.
3. Жовтобрюх М. А., Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови : [у 2 ч.]. Київ : Радянська школа, 1965. Ч. 1. С. 72.
4. Канделаки Т. Л. Значение терминов и системы значений научно-технических терминологий. *Проблемы языка науки и техники: логические, лингвистические и историко-научные аспекты терминологии*. Москва, 1970. 232 с.
5. Курс сучасної української літературної мови; за ред. Л. А. Булаховського. Київ : Радянська школа, 1951. Т. 1. С. 41.
6. Словарь славянской лингвистической терминологии; под ред. А. Эдлички. Прага, 1977.
7. Сучасна українська літературна мова : стилістика ; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1973. С. 88.
8. Червінська Л. Ф., Дикий А. Т. Показчик української мови : матеріали по 1929 р. Харків, 1929 (1930). 287 с.

9. Черемська О. С. Становлення і розвиток Харківської філологічної школи (XIX – перша третина XX ст.). Харків : Видавець Савчук О. О. 2020. 512 с.

Ключові слова: термін, професіоналізм, лінгводидактика, ділова мова, лексика, лексикографія.

Ключевые слова: термин, профессионализм, лингводидактика, деловой язык, лексика, лексикография.

Key words: term, professionalism, linguodidactics, business language, vocabulary, lexicography.

ТОМЧАКОВСЬКА ЮЛІЯ ОЛЕГІВНА

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
в.о. завідувача кафедри іноземних мов № 2,
кандидат філологічних наук, доцент*

ГРИШКО ВЕРОНІКА ВАЛЕРІЙВНА

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
асистент кафедри іноземних мов № 2*

АНГЛОМОВНА ГАЗЕТНА СТАТТЯ ЯК ПОЛІКОДОВИЙ ФЕНОМЕН

Перехід до нової наукової парадигми в лінгвістиці на початку ХХІ століття зумовлений залученням в орбіту її вивчення все більш широкого кола явищ, пов'язаних з передачею і сприйняттям інформації в сучасному суспільстві, висунув в якості однієї з першочергових завдань всебічне дослідження мови у всьому різноманітті її зв'язків з кодами інших семіотичних систем, в тому числі з невербальних кодом.

Мета нашої розвідки – розгляд газетної статті як полікодового феномену на матеріалі англomовної преси, зокрема, інтернет-сторінки газети *The Sunday Times*.

Удосконалення інформаційно-комунікаційних технологій призвело до значного зростання загального корпусу текстів, що циркулюють у сфері масової комунікації. Перетворення мас-медіа в одну з ключових сфер сучасного мовлення як в плані кількісних показників, так і в плані якісного впливу на перебіг мовних процесів сприяло концентрації академічного інтересу на проблемах функціонування мови в області масової комунікації. Активне вивчення властивостей медіамовлення почалося в другій половині ХХ століття, коли увага вчених зосередилась на найрізноманітніших аспектах використання мови в ЗМІ – від мовно-стилістичних і прагматичних до функціонально-семіотичних [2, с. 93].

Як відомо, основна функція публіцистичного стилю взагалі й мови ЗМІ зокрема – це активний вплив на читача чи слухача, зацікавлення суспільно й політично важливою інформацією [1]. Цей підстиль має специфічні мовні особливості. У ньому сформувалася й постійно